

УДК 343.98

Щур Б. В.,

д. ю. н., професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів;

Косаняк С. С.,

аспірантка кафедри кримінального права та процесу Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів.

ТАКТИКА ДОТРИМАННЯ СЛІДЧОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК ФОРМА УСУНЕННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі зміни кримінального та кримінального процесуального законодавства в частині визначення слідчої таємниці (таємниці досудового розслідування), можливості її запровадження та повноважень осіб, які здійснюють досудове розслідування. Це зумовило повернення автора до проблеми тактики дотримання слідчої таємниці як форми усунення протидії розслідуванню злочинів. Для цього було здійснено аналіз поняття слідча таємниця, її меж, суб'єктів, які можуть здійснювати повноваження з встановлення режиму таємності у відповідному кримінальному провадженні. Після цього автор намагався визначити тактичні особливості дотримання слідчої таємниці.*

Ключові слова: криміналістична тактика, тактика дотримання слідчої таємниці, слідча таємниця, розслідування злочину.

Schur B. V.,

D.Yu. Mr., Professor, Head of the Department of Criminal Law and Process, Lviv Trade and Economic University, Lviv;

Kosanyak S S,

post-graduate student of the Department of Criminal Law and Process, Lviv Trade and Economic University, Lviv.

TACTICS OF FOLLOW-UP TREATMENT AS A FORM OF COMPLIANCE WITH CRIMINAL INVESTIGATION

***Abstract.** The article is devoted to the problem of the changes of criminal law and criminal procedural law in the part concerning the determination of the investigatory privilege (investigatory secret), the possibility of its introduction and the powers of those who carry out pre-trial investigations (investigator, prosecutor, forensic intelligence agent). Because of this author returned to the problem of tactics of observance of the investigatory privilege as a form of*

neutralization of counteraction to crime investigation. For this purpose, an analysis was made of the concept of an investigatory privilege, its limits, the subjects who may exercise authority to establish a regime of secrecy in the appropriate criminal proceedings. After this the author tried to determine the tactful features of compliance with the investigatory privilege.

Keywords: criminalistics tactics, tactics of keeping of investigatory privilege, investigatory privilege, crime investigation.

Постановка проблеми. Зміни кримінального та кримінального процесуального законодавства в частині визначення слідчої таємниці, можливості її запровадження та повноважень осіб, які здійснюють досудове розслідування потребує повернення до проблем тактики дотримання слідчої таємниці як форми усунення протидії розслідуванню злочинів.

Метою цієї статті є дослідження тактики дотримання слідчої таємниці, її поняття та меж, для усунення протидії розслідуванню злочинів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження інституту слідчої таємниці набуває все більшого значення в зв'язку з різким зростанням протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб. Члени організованих злочинних груп проводять розвідувальні та контррозвідувальні заходи з метою здійснення цілеспрямованої протидії правоохоронним органам. Представники кримінальних структур здійснюють активні та небезуспішні зусилля, спрямовані на схиляння до зрадництва працівників правоохоронних органів [10, с. 4].

Надання протидії вирішенню завдань розслідування з боку зацікавлених осіб складає одну із сутнісних особливостей слідчої діяльності, що відрізняють її від більшості інших видів людської діяльності [1, с. 98] У зв'язку з цим деякі вчені-криміналісти дійшли висновку про існування контркриміналістики. Так, В. П. Бахін зазначає, що важливість вивчення тактики дій злочинців визначається і тим, що на даний час вона «твориться» не лише дослідним шляхом, але й за рахунок створення її теорії. Останнім часом стали з'являтися роботи, які містять рекомендації про те, як поводитися на слідстві, щоб слідчий не зміг домогтися планованого результату [2, с. 14].

Особливо організованим злочинним групам властива зацікавленість щодо відомостей, які складають таємницю слідства. Спроби злочинців одержати таку інформацію стають усе більш активними й агресивними. Поширення набули випадки цілеспрямованих «вербувальних підходів» кримінальних структур до слідчих і оперативних працівників, які представляють різні правоохоронні відомства. Одна з основних цілей схиляння працівників правоохоронних органів до зрадництва інтересів служби полягає в одержанні «інформатора» кримінальних структур [8, с. 3–4].

У криміналістичній літературі певним чином зверталася увага на проблему дотримання слідчої таємниці, робилися спроби визначити її поняття, зміст, значення [4, с. 257–258; 6; 7, с. 80–86; 8; 9, с. 128–129; 10,

с. 24–27; 11, с. 126–148]. Разом з тим і зараз залишається недослідженою проблема тактики дотримання слідчої таємниці, розробки найбільш раціональних прийомів використання відомостей, які її складають.

Дослідники використовують різні терміни, що позначають сутність слідчої таємниці: “таємниця слідства”, “таємниця попереднього розслідування”, “таємниця досудового слідства”, “таємниця досудового розслідування”, “таємниця даних дізнання або досудового слідства”. Причому ці терміни використовуються як синоніми.

Розробка тактичних рекомендацій передбачає визначення поняття слідчої таємниці її обсягу і меж. У більш широкому значенні таємниця — це інформація (відомості), що відображає особливо важливі інтереси обмеженого кола суб'єктів (осіб, організацій, держави), конфіденційність якої захищається з метою усунення реальної або потенційної небезпеки заподіяння шкоди зазначеним інтересам [8, с. 10]. Таємниця — це те, що с. приховується, відоме не всім; секрет; те, що не підлягає розголошенню [3, с. 1227]. У такому розумінні розрізняють: 1) державну таємницю; 2) службову таємницю (виступає як інструмент, необхідний для здійснення професійної діяльності тієї або іншої особи); 3) професійну таємницю (довірену представникам певних професій); 4) комерційну таємницю (пов'язану зі здійсненням комерційної діяльності); 5) особисту таємницю (особистого (приватного) життя) [8, с. 11].

У спеціальних літературних джерелах звернута увага на певну схожість слідчої та державної таємниць. Разом з тим існують і їх відмінності. О. Є. Маслов розрізняє державну і слідчу таємницю за такими критеріями: 1) державна таємниця спрямована на охорону стосунків між державою та іншими суб'єктами, поширення відомостей, про які може завдати шкоди безпеці державі. Таємниця досудового розслідування для охорони стосунків між представниками правоохоронних органів, які здійснюють розслідування, та іншими суб'єктами, поширення відомостей про які може завдати шкоди інтересам досудового розслідування; 2) державна таємниця охороняє стосунки особливої важливості, розголошення призводить до особливо тяжких наслідків, що негативно позначається на суверенітеті країни. Таємниця досудового розслідування також спрямована на захист стосунків, які відбивають, насамперед, державний інтерес, але рівень спільності даних відносин на кілька порядків нижче; 3) державна таємниця законодавчо урегульована в ряді нормативних актів. Поняття таємниці досудового розслідування законодавчо не закріплене 4) перелік відомостей, які складають державну таємницю визначений законодавцем. Перелік відомостей, що складають таємницю досудового розслідування законодавчо не визначений; 5) законодавцем визначена процедура допуску до державної таємниці та порядок розсекречення відомостей які складають державну таємницю. Порядок допуску до відомостей, що складають таємницю досудового розслідування, їх розсекречення законодавчо не врегульований; 6) розрізняється відповідальність за посягання на відомості, які складають

державну та слідчу таємниці. Законодавцем більш тяжке покарання встановлене державної за розголошення таємниці [8, с. 11–12].

Таким чином, слідча таємниця являє собою різновид службової таємниці, пов'язаної з особливостями розслідування кримінальних проваджень, процесом пізнання та встановлення істини у відповідному провадженні. Іншими словами, слідча таємниця зумовлена специфікою професійної діяльності слідчого — “безпосереднього виконавця” досудового розслідування кримінального провадження. Слідчий — процесуальна фігура, посадова особа, уповноважена здійснювати досудове розслідування. Згідно ч.ч. 1, 5 ст. 40 КПК України слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Здійснюючи свої повноваження, він є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Слідча таємниця — відомості, які стосуються обставин, що підлягають до у кримінальному провадженні. Це відомості, які в інтересах слідства не розголошуються, а можуть бути розголошені тільки з дозволу слідчого, у провадженні якого перебуває кримінальна справа (провадження) [12, с. 220]. О. Є. Маслов пише, що під таємницею досудового розслідування розуміється охоронювана кримінальним процесуальним і кримінальним законом інформація (відомості) що відображає інтереси розслідування по кримінальній справі (провадженню) конфіденційність якої визначається слідчим (дознавачем) або прокурором і захищається з метою усунення реальної або потенційної небезпеки заподіяння шкоди зазначеним інтересам [8, с. 12] С. Д. Ігнатов зазначає, що слідча таємниця — це обмежені строком досудового слідства відомості, які мають, на думку слідчого, відношення до обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі (провадженню), яка перебуває в його провадженні, приховувані від інших, відомі не всім, можливо, не пізнані, які можуть бути розголошені до суду лише з дозволу слідчого [4, с. 257].

Запропоновані визначення слідчої таємниці дещо відрізняються одне від одного і мають певні неточності. Так, не зрозуміло, ким визначається слідча таємниця та конфіденційність, ким устанавлюються її межі слідчим або й іншими особами — прокурором або особою, що здійснює оперативно-розшукову діяльність). Викликає заперечення те, що присутнє певне суб'єктивне нашарування щодо відомостей, які складають таку таємницю, оскільки вказується, що це “відомості, які мають, на думку слідчого, відношення до обставин, що підлягають доказуванню”, або тим більше — відомості “можливо, не пізнані”.

Визначення істотних ознак слідчої таємниці передбачає необхідність здійснення аналізу чинного законодавства, яке регламентує заборону на розголошення даних досудового розслідування. Так, у кримінальному процесуальному законодавстві України визначається порядок

недопустимості розголошення даних досудового розслідування. У статті 222 КПК України встановлюється, що відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. У необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом.

Формулювання статті кримінального процесуального закону містить указівку на те, що відомості досудового розслідування можуть бути розголошені в обсязі, оголошені в обумовленому слідчим (прокурором). Це досить вільне трактування може спричинити певну свавілля слідчого або прокурора в дачі дозволів і повідомленні інформації з кримінального провадження. У цьому разі кожен слідчий (прокурор) може суб'єктивно оцінювати обсяг інформації який відбиває інтереси розслідування по кримінальному провадженню.

Кримінальне законодавство України встановлює відповідальність за Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387 КК України). За ч. 1 ст. 387 КК України суб'єктом злочину можуть бути три категорії осіб: а) особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності й сприяють оперативним підрозділам в її здійсненні; б) учасники досудового розслідування: захисник, потерпілий, свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, цивільний позивач, і відповідач, тощо; в) особи, які були присутніми під час здійснення оперативно-розшукової діяльності або провадження досудового розслідування: понятий, педагог, психолог, лікар, тощо. Підозрюваний та обвинувачений відповідальності за ст. 387 КК України не підлягають [5, с. 886]. До проблеми співвідношення таємниці оперативно-розшукової діяльності та таємниці досудового розслідування відноситься ще проблема поява в КПК України негласних слідчих (розшукових) дій, які проводяться в межах саме досудового розслідування. Треба мати на увазі, що дані, які отримуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій мають корені з даних оперативно-розшукової діяльності, однак до таких не відносяться. Тому їх розголошення після попередження слідчим, прокурором про неможливість їх розголошення призводить до вчинення злочину, передбаченого ст. 387 КК України (в частині розголошення даних досудового розслідування).

За частиною 2 статті 387 КК України суб'єктом злочину є: суддя, слідчий суддя, народний засідатель, присяжний, прокурор, слідчий, працівник оперативно-розшукового органу. Причому за ч. 2 ст. 387 КК України особа визнається суб'єктом злочину незалежно від того, чи брала вона безпосередньо участь в оперативно-розшуковій діяльності або в досудовому розслідуванні [5, с. 886]. Окрім цього, для притягнення до відповідальності за ч. 2 ст. 387 КК України на нашу думку, до цього переліку

необхідно віднести також і начальника органу досудового розслідування, оскільки він організовує досудове розслідування. Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством, Керівник органу досудового розслідування уповноважений: 1) визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою — визначити старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; 2) відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування мотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначати іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; 3) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; 4) вживати заходів до усунення порушень вимог законодавства, у випадку їх допущення слідчим; 5) погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених цим Кодексом; 6) здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; 7) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом (ст. 39 КПК України).

Вивчення правової регламентації заборони на розголошення даних дізнання або досудового слідства свідчить про відсутність законодавчого закріплення конкретного змісту відомостей, які складають слідчу таємницю. Між тим, визначення таких відомостей має важливе практичне значення. Результати анкетування слідчих прокуратури та МВС України свідчать, що 92% практичних працівників вважають слідчу таємницю необхідною. Причому, на їх думку, відомостей, які до можуть бути віднесені до слідчої таємниці, належать: усі дані досудового слідства (42 %); інформація стосовно результатів окремих слідчих дій (38 %); відомості стосовно висунутих версій і напрямків розслідування (37 %); інформація стосовно окремих учасників кримінального процесу (24 %); інше (8 %) [13, с. 106]. У криміналістичній літературі робилися спроби класифікації відомостей, які складають слідчу таємницю Так, на думку О. Є. Маслова, класифікацію відомостей, які складають зміст слідчої таємниці, можна провести за декількома підставами: 1) стосовно об'єктів захисту відомості, які утворюють таємницю досудового розслідування, можуть бути класифіковані на такі види: а) відомості, що стосуються посадових осіб-працівників правоохоронних органів; б) відомості, що стосуються інших учасників кримінального провадження; 2) за суб'єктами засекречування відомості, що стосуються таємниці на досудового розслідування, можуть бути підрозділені на відомості, засекречені: а) слідчим; б) прокурором; в) особою, яка здійснює оперативно-розшукову діяльність; 3) залежно від необхідності засекречування відомості, які складають слідчу таємницю, можуть бути підрозділені на а) відомості, що повинні складати таємницю досудового розслідування при розслідуванні кожного кримінального провадження незалежно від категорії; б) відомості, віднесення яких до таємниці досудового розслідування залежить від

слідчого, прокурора, особи, яка здійснює оперативно-розшукову діяльність. Такі відомості можуть бути поділені і за іншими критеріями класифікації на відповідні види слідчої таємниці [7, с. 80–86].

Такий підхід заслуговує на увагу, оскільки дозволяє глибше пізнати внутрішній зміст і сутність слідчої таємниці, її обсяг і межі. Водночас виникає проблема співвідношення даних досудового розслідування і слідчої таємниці. У криміналістичній літературі навіть траплялися пропозиції закріплення терміну “слідча таємниця” в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві [8, с. 15], оскільки це поняття є більш вузьким.

Не піддаючи критиці цей підхід, необхідно зазначити, що встановлення меж слідчої таємниці (таємниці досудового розслідування) є доцільним. Тільки виходячи з обсягу поняття «слідча таємниця» повинен діяти і приймати рішення конкретний слідчий, який безпосередньо здійснює досудове розслідування і знає обставини кримінального провадження. Мова йде про обмеження принципу гласності, зумовлене важливістю збереження відомостей для подальшого розслідування в формі таємниці.

Висновки. Враховуючи специфічність даних досудового розслідування, які потребують збереження секретності, тактика дотримання слідчої таємниці передбачає виконання певних правил: 1) визначення переліку відомостей по конкретному кримінальному провадженню, що складають слідчу таємницю (у відповідній слідчій ситуації); 2) установа кола осіб, залучених до орбіти кримінального судочинства, яких необхідно попередити про нерозголошення слідчої таємниці; 3) попередження таких осіб про нерозголошення слідчої таємниці в письмовій формі та процесуальному порядку; 4) обмеження кола осіб, які присутні при провадженні слідчих дій; 5) обмеження допуску до доказової інформації [11, с. 137]; 6) встановлення особливостей роботи з доказовою інформацією з кримінальним провадженням в групі; 7) установа заборони на невмотивовану передачу кримінального провадження від одного слідчого до іншого; 8) визначення порядку взаємодії з оперативними працівниками.

Література:

1. Бахин В. П. Задачи криминалистики в современных условиях / Бахин В. П. // Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики на современном этапе: межвуз. сб. науч. тр. — Одесса, 1993. — С. 96–103.
2. Бахин В. П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики : лекция / Бахин В. П.. — Симферополь : Таврический экологический ин-т, 1999. — 34 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ-Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. — 1440 с.
4. Игнатов С. Д. Следственная тайна и ее пределы / Игнатов С. Д. // Правовая реформа и проблемы ее реализации : Тезисы докл. и сообщ. рег. науч.-практ. конф. — Краснодар, 1989. — С. 257–258.

5. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — 5-те вид., допов. — Харків : Право, 2015. — Т. 2: Особлива частина. — 1040 с.
6. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Лісогор В. Г.; Нац. акад. внутр. справ України. — К., 2003. — 20 с.
7. Маслов А. Е. Характеристика сведений, составляющих тайну предварительного расследования / Маслов А. Е. // Воронежские криминалистические чтения / под. ред. О. Я. Баева. — Воронеж: изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2001. — Вып. 2. — С. 80-86.
8. Маслов А. Е. Следственная тайна как средство преодоления противодействия расследованию : Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Маслов А. Е.; Воронеж. гос. ун-т. — Воронеж, 2001. — 24 с.
9. Трухачев В. В. Криминалистический анализ сокрытия преступной деятельности / Трухачев В. В. — Воронеж : изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2000. — 224 с.
10. Трухачев В. В. Правовые и криминалистические средства предупреждения, выявления, и нейтрализации преступного воздействия на доказательственную информацию : Автореф. дисс... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Трухачев В. В.; Воронеж. гос. ун-т. — Воронеж, 2001. — 33 с.
11. Трухачев В. В. Преступное воздействие на доказательственную информацию: Правовые и криминалистические средства предупреждения, выявления, нейтрализации / Трухачев В. В.. — Воронеж: изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2000. — 232 с.
12. Шепітько В. Ю. Криміналістика : Словник термінів / Шепітько В. Ю. — Київ : концерн "Видавничий дім "Ін Юре"", 2004. — 264 с.
13. Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованою групою / Щур Б. В. — Харків : Гриф, 2005. — 176 с.

References:

1. Bakhyn V. P. Zadachy krymynalystyky v sovremennykh uslovyiakh / Bakhyn V. P. // Aktual'nye problemy uholovnoho protsessu y krymynalystyky na sovremennom etape: mezhvuz. sb. nauch. tr. — Odessa, 1993. — S. 96–103.
2. Bakhyn V. P. Poniatyie, suschnost' y sodержanye krymynalystycheskoj taktyky : lektsyia / Bakhyn V. P.. — Symferopol' : Tavrycheskyj ekolohycheskyj un-t, 1999. — 34 s.
3. Velykyj tlumachnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy / Uklad i holov. red. V. T. Busel. — Kyiv-Irpin' : VTF "Perun", 2001. — 1440 s.
4. Yhnatov S. D. Sledstvennaia tajna y ee predely / Yhnatov S. D. // Pravovaia reforma y problemy ee realizatsyy : Tezysy dokl. y soobsch. reh. nauch.-prakt. konf. — Krasnodar, 1989. — S. 257–258.

5. Kryminal'nyj kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyj komentar: u 2 t. / za zah. red. V. Ya. Tatsiia, V. P. Pshonky, V. I. Borysova, V. I. Tiutiuhina. — 5-te vyd., dopov. — Kharkiv : Pravo, 2015. — T. 2: Osoblyva chastyna. — 1040 s.
6. Lisohor V. H. Kryminalistychnе zabezpechennia zberezhennia taiemnytsi dosudovoho slidstva : Avtoref. dys... kand. iuryd. nauk: 12.00.09 / Lisohor V. H.; Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy. — K., 2003. — 20 s.
7. Maslov A. E. Kharakterystyka svedenij, sostavliaiuschykh tajnu predvartel'noho rassledovanyia / Maslov A. E. // Voronezhskye kryminalistycheskye chtenya / pod. red. O. Ya. Baeva. — Voronezh: yzd-vo Voronezh. hos. un-ta, 2001. — Vyp. 2. — S. 80-86.
8. Maslov A. E. Sledstvennaia tajna kak sredstvo preodolenyia protyvodejstvyya rassledovanyiu : Avtoref. dyss... kand. iuryd. nauk: 12.00.09 / Maslov A. E.; Voronezh. hos. un-t. — Voronezh, 2001. — 24 s.
9. Trukhachev V. V. Kryminalistycheskyj analiz sokrytyia prestupnoj deiatel'nosti / Trukhachev V. V. — Voronezh : yzd-vo Voronezh. hos. un-ta, 2000. — 224 s.
10. Trukhachev V. V. Pravovye y kryminalistycheskye sredstva preduprezhdenyia, vyjavlenyia, y nejtralizatsyy prestupnogo vozdejstvyya na dokazatel'stvennuiu ynformatsyiu : Avtoref. dyss... d-ra iuryd. nauk: 12.00.09 / Trukhachev V. V.; Voronezh. hos. un-t. — Voronezh, 2001. — 33 s.
11. Trukhachev V. V. Prestupnoe vozdejstvye na dokazatel'stvennuiu ynformatsyiu: Pravovye y kryminalistycheskye sredstva preduprezhdenyia, vyjavlenyia, nejtralizatsyy / Trukhachev V. V.. — Voronezh: yzd-vo Voronezh. hos. un-ta, 2000. — 232 c.
12. Shepit'ko V. Yu. Kryminalistyka : Slovnyk terminiv / Shepit'ko V. Yu. — Kyiv : kontsern "Vydavnychyj dim "In Yure"", 2004. — 264 c.
13. Schur B. V. Taktyka nejtralizatsii protydii rozsliduvanniu zlochyniv, vchynenykh orhanizovanoiu hrupoiu / Schur B. V. — Kharkiv : Hryf, 2005. — 176 s.